

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОГО МІГРАНТА ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

CRIMINAL LIABILITY FOR USING A MINOR MIGRANT FOR BEGGING: NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGISLATION

Інна Рощина¹

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
(вул. Юрія Іллєнка, 81, м. Київ, 03057)*

Inna Roschyna

*Vadym Hetman Kyiv National University of Economics
(81, Yuriya Illenka, Kyiv, Ukraine, 03057)*

Отримано: 12.06.2023. Затверджено: 08.08.2023

АНОТАЦІЯ

Однією з ключових засад вітчизняної зовнішньої політики є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний та правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі. Ця інтеграція має велике значення для розвитку країни, покращення її економіки, зміцнення демократії та забезпечення прав людини. Ратифікація міжнародних договорів та прийняття законів сприяють створенню правової основи для реформ та вирішенню проблем, зокрема в сфері торгівлі людьми. Конфлікт та війна часто призводять до значного збільшення ризику торгівлі людьми, адже вони створюють складну ситуацію, в якій люди можуть стати вразливими перед незаконною торгівлею та експлуатацією, яка проявляється у різних формах. Тому можливість доступу до ринку праці в Європейських країнах дійсно може зменшити ризик їхньої потенційної участі в торгівлі людьми, при цьому, важливо забезпечувати

¹ кандидат юридичних наук, доцент; *orcid 0000-0002-3765-2091*; *e-mail: iar1967@ukr.net*

належний захист та підтримку біженців та переселенців. Згідно з нещодавнім аналізом, який провели ЮНІСЕФ та Координаційна група агентств ООН з протидії торгівлі людьми (ІСАТ), 28% виявлених жертв торгівлі людьми у всьому світі становлять діти. Щодо України експерти ЮНІСЕФ із захисту дітей вважають, що діти, ймовірно, становитимуть ще більшу частку потенційних жертв торгівлі людьми, 34% враховуючи, що вони представляють понад половину всіх біженців, які покинули країну станом на сьогодні. В умовах становлення України як правової держави особливо актуальними є проблеми дитячого бродяжництва та жебрацтва, а також втягнення дітей в антисуспільну і злочинну діяльність. При цьому найбільше страждає воля, честь і гідність дитини, а також її здоров'я. Сучасне суспільство повинно приділяти більше уваги питанням захисту дитини від негативного впливу не тільки оточуючих, а і дорослих. Державні установи та громадськість зобов'язані активно розробляти запобіжні заходи, з метою запобігання цьому негативному явищу. Як зазначалося вище, сфера запобігання злочинів, пов'язаних з використанням малолітньої дитини для заняття жебрацтвом вимагає від учених вивчення не лише вітчизняного досвіду запобігання таким злочинам, а і аналізу ефективних зарубіжних практик подолання такого негативного явища як жебракування і використання дітей для жебракування. За даними Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) — Агентства ООН з питань міграції в Україні за 30 років від торгівлі людьми в Україні постраждали близько 300 тис. осіб. Ключові аспекти, які пов'язані з використанням малолітньої дитини для заняття жебрацтвом в умовах масового вимушеного переміщення населення, окреслені в даному дослідженні, а також основні засади розв'язання даної проблеми як у національному так міжнародному законодавстві можуть стати напрямками наукових досліджень, спрямованих на формування ефективних стратегій.

Ключові слова: війна; міграція; мігрант; біженці; торгівля людьми; кримінальна відповідальність; малолітні діти; жебрацтво.

ABSTRACT

One of the key principles of the national foreign policy is to ensure Ukraine's integration into the European political, economic and legal space with the aim of gaining membership in the European Union. This integration is of great importance for the development of the country, improving its economy, strengthening democracy and ensuring human rights. Ratification of international treaties and adoption of laws contribute to creating a legal basis for reforms and solving problems, in particular in the field of human trafficking. Conflict and war often lead to a significant increase in the risk of human trafficking, as they create a complex situation in which people can become vulnerable to trafficking and exploitation, which takes many forms. Therefore, the possibility of access to the labor market in European countries can really reduce the risk of their potential participation in human trafficking, while it is important to ensure adequate protection and support for refugees and migrants. According to a recent analysis by UNICEF and the United Nations Coordination Group of Agencies Against Trafficking in Persons (ICAT), 28% of identified victims of human trafficking worldwide are children. With regard to Ukraine, UNICEF's child protection experts believe that children are likely to constitute an even greater proportion of potential victims of trafficking, 34% that they represent more than half of all refugees who have left the country to date. In the conditions of the formation of Ukraine as a legal state, the problems of child vagrancy and begging, as well as the involvement of children in anti-social and criminal activities, are particularly relevant. At the same time, the will, honor and dignity of the child, as well as his health, suffer the most. Modern society should

pay more attention to the issue of protecting the child from the negative influence not only of others, but also of adults. State institutions and the public are obliged to actively develop preventive measures in order to prevent this negative phenomenon. As mentioned above, the field of crime prevention related to the use of a minor child for begging requires scientists to study not only the domestic experience of preventing such crimes, but also the analysis of effective foreign practices to overcome such a negative phenomenon as begging and the use of children for begging. According to the Office of the International Organization for Migration (IOM) — the UN Agency for Migration in Ukraine, over 30 years, about 300,000 people have suffered from human trafficking in Ukraine. The key aspects related to the use of a minor child for begging in conditions of mass forced displacement of the population are outlined in this study, as well as the basic principles of solving this problem in both national and international legislation can become directions of scientific research aimed at the formation of effective strategies.

Key words: war; migration; migrant; refugees; human trafficking; criminal responsibility; minors; begging.

I. ВСТУП

Мільйони людей в Україні покинули свої домівки через війну з Росією. Частина виїхали за кордон, а деякі переїхали в межах держави (внутрішньо переміщені особи). З часом деякі люди вже повернулися до місць свого постійного проживання, оскільки переїжджали на певний час, а для деяких питання виїзду може постати згодом. З метою з'ясування кількості людей, які виїхали з України в перший місяць повномасштабної війни аналітичний центр CEDOS провів дослідження. Так, за оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), згідно з проаналізованими даними, близько 3,6 млн осіб емігрували і ще близько 6,5 млн лишили місце свого постійного проживання та переїхали в межах країни.

Так, з України щодня виїжджало понад 150 тис. осіб, більшість з них виїхали у проміжку з 27 лютого 2022 року до 9 березня 2022 року. Значна кількість громадян України, які покинули власні домівки через війну в пошуках безпеки, часто не підозрюють про різного роду пастки, в які можуть потрапити. Сьогодні вже широко відомо, що перетинаючи кордон не варто плекати надії, що усі мешканці інших держав охоче і безкорисно допомагають нашим громадянам¹.

¹ Вимушена міграція: до яких міст і країн довелося виїхати українцям через війну. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220331-vymushena-migraciya-do-yakih-mist-i-krayin-dovelosya-vyyihaty-ukrayinczyam-cherez-vijnu/>

Головною метою торгівлі людьми є експлуатація людини з метою наживи, тому вона може проявлятися у різних формах: трудова експлуатація; сексуальна експлуатація; використання у порнографії; продаж дитини; залучення до жебракування; проведення дослідів над людиною; вилучення органів; примусове одруження; примусова вагітність / примусове переривання вагітності; примусове удочеріння / усиновлення з метою наживи; використання у збройних конфліктах; втягнення у злочинну діяльність¹.

Особливо вразливими в таких обставинах є діти та молоді жінки. Дитину можуть викрасти прямо на вокзалі, де важко помітити викрадення дитини, а отже зупинити зловмисника або відслідкувати злочинця серед скупчення вимушених переселенців і галасу дуже важко. Переховувати її злочинці можуть дуже довго, що знижує ймовірність знайти її до мінімуму, особливо якщо злочинці добре організовані та використовують складні способи приховування. Тому, ЮНІСЕФ (Фонд ООН з дітей) вказує на серйозні ризики, з якими стикаються діти, які тікають від війни в Україні, включаючи підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації. Важливо розуміти, що діти, які опиняються у вразливих ситуаціях, особливо внаслідок військових конфліктів або гуманітарної кризи, можуть бути особливо піддатливі до використання злочинцями для незаконної діяльності. Однією із форм це використання цієї дитини для жебрацтва. З цією метою влада в нашій країні ратифікувала міжнародні договори і приймала низку законів, які і у довоєнний період, так і під час воєнного стану суттєво знижують рівень правопорушень у сфері торгівлі людьми, оскільки з початку війни за кордоном опинилися мільйони українців. Проблема використання малолітньої дитини для жебрацтва є проблемою і в Україні, особливо під час війни. Оскільки багато дітей втрачають рідним, свій дім і стають легкою жертвою для злочинців². Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність залишається однією з проблем, що значною мірою актуалізується в умовах сучасної

¹ 30 липня — Всесвітній день протидії торгівлі людьми. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=127971>

² Діти, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації — ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation>

суспільно-політичної ситуації в Україні¹. З метою захисту малолітніх дітей, у КК України передбачена кримінальні відповідальність за статтею 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом».

Питання дослідження такого антисоціального явища, яким є використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, розкривалися у вітчизняних працях Ф. С. Іванова, І. М. Доляновської, Д. О. Калмикова, І. П. Лановенка, О. І. Светлова, А. В. Андрушка та інших вчених. Наукові здобутки вказаних вчених підсилили впевненості у необхідності дослідження юридичного змісту використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом задля подальшого удосконалення діючого законодавства та використання для цього іноземного досвіду.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Стаття написана на основі вивчення вітчизняних і зарубіжних літературних джерел, нормативно-правових актів щодо висвітлення проблем використання малолітніх дітей для заняття жебрацтвом як в Україні, особливо в умовах воєнного стану, так і під час міграції. Крім того, окреслені напрями подальшого удосконалення міграційної політики України, що стосуються питання використання малолітніх дітей для заняття жебрацтвом за кордоном, в тому числі, шляхом вдосконалення чинного законодавства, щодо протидії цьому небезпечному явищу. Для досягнення зазначеної мети застосовані порівняльний, системний, структурно-функціональний та інші загальнонаукові методи пізнання.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З початком повномасштабного вторгнення почався масовий виїзд українців за кордон. Це було спричинено загрозою особистої безпеки, економічною нестабільністю, зруйнованою інфраструктурою та іншими факторами, які змушують людей шукати безпеку та можливості в інших країнах².

¹ Веселовська Н. О. (2021) Кримінологічна характеристика та запобігання втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / МАУП. Київ. 20 с.

² Сучасне рабство: як повномасштабна війна вплинула на торгівлю людьми в Україні. URL <https://life.pravda.com.ua/society/2023/04/4/253645/>

Війна в Україні призвела до найбільшої міграційної кризи в Європі з часів Другої світової війни. Мільйони людей були вимушені залишити свої домівки через війну, невпевненість у безпеці, насильницькі дії з боку Росії. З України після 24 лютого 2022 р. виїхали понад 14,5 млн громадян, із них 11,7 млн — до країн Євросоюзу. Масштаби вимушеної міграції українців змусили країни ЄС вжити різні заходи щодо надання нашим громадянам допомоги та захисту від російської військової агресії¹.

За даними через пункти пропуску на кордонах до Польщі вже виїхали 2 144 244 особи, Румунію — 555 021, Молдову — 371 104, Угорщину — 324 397, Росію — 271 254 (проте це дані уряду Росії, які можуть бути неточними та включають людей, яких вивезли на територію примусово), Словаччину — 256 838, Білорусь — 4938 (за даними органів влади Білорусі, які можуть бути неточними і включати людей, яких вивезли примусово)².

За даними УВКБ ООН, понад 3,2 млн біженців з України зареєструвалися у Європі для отримання тимчасового захисту або подібного статусу. Серед країн Європи, в яких найчастіше реєструються — Польща (1,1 млн), Німеччина (565 тис.), Чехія (366 тис.), Іспанія (118 тис.), Болгарія (113 тис.) та Італія (97 тис.)³.

Сьогодні вже відомі факти, які свідчать, що не всі мешканці інших держав охоче і безкорисно допомагають нашим громадянам. Наприклад, коли переселенця запрошують безоплатно підвезти, пропонують безплатне житло тощо, то варто подумати, яку вигоду з таких пропозицій має ця особа. Також вкрай важливо бути дуже уважним при влаштуванні на роботу: зокрема, укладаючи трудовий договір — не варто вірити на слово невідомим людям, оскільки підписуючи цей документ не прочитавши, можна потрапити у трудове рабство. Для окремих громадян інших держав біженці є легким способом заробітку, тому нашим співвітчизникам постійно потрібно бути

¹ Баннікова К. Феномен соціальної адаптації вимушених українських мігрантів у країнах східної Європи: деякі моделі, механізми регулювання. *Migration & Law*. 2023. Vol. 3 (issues 1-2). С. 28.

² Вимушена міграція: до яких міст і країн довелося виїхати українцям через війну. URL <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220331-vymushena-migracziya-do-yakyh-mist-i-krayin-dovelosya-vyyihaty-ukrayinczyam-cherez-vijnu/>

³ Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня — 10 червня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-cherhvnya-2022/>

пильними та обачними. Також небезпеку представляє і нерегулярна міграція, яка має вагоме значення у структурі міграційних потоків, оскільки, є соціально небезпечним, шкідливим, протизаконним явищем, яке реально загрожує економічним інтересам і громадській безпеці держави. Нерегулярна міграція є однією з причин зростання злочинності, поширення небезпечних захворювань, розвитку підпільного ринку праці, напруженості у відносинах між державами тощо. Тому потрібно проводити дослідження та розробляти стратегії для запобігання та боротьби з цими явищами з метою попередження правопорушень в майбутньому.

Найбільш поширеною у збройних конфліктах є експлуатація людей. Вона сьогодні пов'язана з повномасштабним вторгненням держави-окупанта на територію України і стосується як чоловіків, так і жінок; друге місце за поширенням експлуатації — постраждалі від трудової експлуатації; третє місце сексуальна експлуатація, жебракування та продаж дітей¹.

Навіть у довоєнні часи, коли права людини були більш захищеними, проблема торгівлі людьми не переставала бути актуальною. Таким чином, лише в 2019 р. Мінсоцполітики встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 185 громадянам. Серед осіб, яким встановлено зазначений статус: 53 жінок, 119 чоловіків та 13 дітей (3 хлопчиків і 10 дівчаток). Протягом зазначеного періоду 65 осіб постраждало від торгівлі людьми в Україні, 120 осіб — від торгівлі людьми за кордоном. За видами експлуатації 85 осіб постраждало від трудової експлуатації, 40 осіб втягнуто у протиправну діяльність, 37 осіб від сексуальної експлуатації, 17 осіб використано у збройних конфліктах, 3 осіб використано у порнобізнесі, 1 особу залучено до жебракування, 1 особа постраждала від змішаної експлуатації (трудова та сексуальна експлуатації), 1 дитину було продано третім особам. Починаючи з 2000 р. за допомогою до громадських організацій звернулись понад 15 тис. українців, які постраждали від торгівлі людьми².

¹ Федунь Н. І. Торгівля людьми та незаконна міграція в Україні. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (3 червня 2022 року) / упор.: Л.В. Павлик, У.О. Цмоць. Львів : ЛьДУВС, 2022. С. 189.

² Протидія торгівлі людьми. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/protidiya-torgivli-lyudmi>

Як зазначає експертка Н. Голинська, українці, які тікають від війни вразливі і це робить їх легкими жертвами організованих груп по експлуатації людей. Вони поспішають втекти, вони в стресі, а отже вони не перевіряють інформацію, часто необізнані у проблемі торгівлі людьми, і що важливо — це жінки та жінки з дітьми. Продають українців в Польщі, Росії, інших країнах ЄС, Туреччині, але існує і внутрішня торгівля людьми, тобто експлуатація праці, жебрацтво та інші форми в Україні¹.

Жінки можуть стати жертвами сексуальної експлуатації, незаконних програм сурогатного материнства, примусового жебрацтва або залучення до злочинності. Діти можуть бути об'єктами сексуальної експлуатації, незаконного усиновлення чи можуть бути примушені злочинцями до жебрацтва та злочинності. Літні та інші вразливі категорії також піддаються ризику попадання в руки експлуататорів, змушених жебракувати або використовувати в схемах шахрайства².

ЮНІСЕФ зазначає, що люди, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми й експлуатації. В результаті великомасштабних переміщень населення виникає хаос, яким часто прагнуть скористатися торговці людьми. Особливо вразлива група для трафікінгу та експлуатації — діти без опікунів. Зокрема, за офіційними даними ЮНІСЕФ, під час перетинання кордону з України до Румунії, тільки за перші два тижні з початку війни виявлено понад 500 дітей без супроводу. Утім, справжня кількість дітей, які покинули Україну без супроводу чи окремо від своїх опікунів, ймовірно, набагато вища, оскільки перетинання кордону було можливе навіть без документів, які посвідчували особу та підтверджували дозвіл на вивіз дитини з України³.

¹ Сучасне рабство: як повномасштабна війна вплинула на торгівлю людьми в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/04/4/253645/>

² Мовчан А. В. Особливості протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного стану. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (3 червня 2022 року) / упор.: Л.В. Павлик, УО. Цмоць. Львів : ЛЬДУВС, 2022. С.130-131

³ Діти, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації — ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation>

Отже, необхідно констатувати, що до найбільш вразливої категорії потерпілих відносять дітей. Також, за даними ЮНІСЕФ від 24 лютого 2022 р. в Україні постраждало майже 6 млн дітей шкільного віку. Понад 2 млн дітей — потребують захисту, майже 3 млн дітей — внутрішньо переміщені особи. Кожен п'ятий переселенець з України — дитина, підраховали в ООН¹.

Регіональна директорка ЮНІСЕФ у країнах Європи та Центральної Азії Афшан Хан зазначила, що війна в Україні спричиняє масові переміщення населення та потоки біженців — умови, які можуть призвести до значного сплеску торгівлі людьми. Особливо беззахисні через розділення родин перед небезпекою торгівлі людьми та експлуатації — діти, які змушені були залишити свої домівки. Тому, необхідно, щоб уряди країн регіону зробили крок вперед і вжили заходів щодо забезпечення їхньої безпеки².

Кількість незаконно вивезених до Росії дітей, з тимчасово окупованих територій України, може бути значно більшою за 19 тис., адже у захоплених регіонах перебувало щонайменше 200 тис. українських дітей — заявив Президент України В. Зеленський³.

Однією з форм торгівлі людьми є використання малолітніх для заняття жебракуванням. Дитяче жебракування може мати серйозні наслідки для дітей, такі як відсутність доступу до належного харчування, освіти, медичної допомоги та нормального життя. Діти, які займаються жебракуванням, також можуть бути піддаються ризику експлуатації, у тому числі торгівлі людьми, примусової проституції, працевлаштування в небезпечних умовах тощо. За даними МОМ, 41% дітей, які постраждали від торгівлі людьми в Україні, були експлуатовані у примусовому жебрацтві. МОМ є однією з організацій, яка

¹ Дитяче жебракування: хто за цим стоїть, куди йдуть гроші і що робити, якщо стали свідком експлуатації. URL: <https://tsn.ua/exclusive/dityache-zhebrakuvannya-hto-za-cim-stoyit-kudi-ydut-groshi-i-scho-robiti-yakscho-stali-svidkom-eksplyataciyi-2171713.html>

² Волкова Ю. А. Протидія трафікінгу в умовах воєнного стану, Особливості протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного стану. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (3 червня 2022 року) / упор.: Л.В. Павлик, У.О. Цмоць. Львів : ЛьДУВС, 2022. С.54-55

³ Скільки українських дітей депортовано в Росію: Зеленський розкрив моторошні дані. URL: <https://www.unian.ua/society/skilki-ukrajinskih-ditey-deportovano-v-rosiyu-zelenskiy-rozkriv-motoroshni-dani-12255303.html>

займається моніторингом і дослідженням проблеми торгівлі людьми та експлуатації дітей у різних країнах¹.

Одна з найпоширеніших форм експлуатації включає залучення дітей на вулицях, вокзалах, підземних переходах, у громадському транспорті просити милостиню. Навіть немовлят для цього можуть використовувати, які на руках у дорослих жінок годинами перебувають у сонному чи несвідомому стані².

За даними Гельсінської спілки, не зважаючи на існування значної кількості нормативно правових актів, що регулюють різні аспекти захисту прав дітей, «сьогодні дуже мало правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання права дітей в умовах збройного конфлікту»³.

Багато держав приймають заходи для боротьби з дитячим жебракуванням, такі як надання соціальної підтримки сім'ям, які знаходяться в уразливому становищі, створення програм освіти та розвитку для дітей, протидія експлуатації дітей, а також забезпечення належного догляду за дітьми, які можуть перебувати в уразливому становищі.

В Україні, як і в інших правових держав, цей напрям контролюється законодавством, а саме існує кримінальна відповідальність, яка передбачена Кримінальним кодексом України, зокрема статтею 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом»⁴.

Так, у статті 150-1 КК України передбачена кримінальна відповідальність за саме організацію жебрацтва задля отримання вигоди. Особливої небезпеки цьому кримінальному правопорушенню надає те, що воно вчиняються організованими злочинними групами, які

¹ Дитяче жебракування: хто за цим стоїть, куди йдуть гроші і що робити, якщо стали свідком експлуатації. URL: <https://tsn.ua/exclusive/dityache-zhebrakuvannya-hto-za-cim-stoyit-kudi-ydut-grosi-i-scho-robiti-yakscho-stali-svidkom-ekspluataciyi-2171713.html>

² Кабакчей І. А. (2022). Відмежування «використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» від «втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» у кримінальному законодавстві України. Захист прав дитини в умовах військової агресії: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23 черв. 2022 р.). Одеса: Вид-во «Юридика». С. 117–120

³ Андрусишин Р. М. (2022). Захист прав дітей на окупованих територіях: українські реалії. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (3 червня 2022 року) / упор.: Л.В. Павлик, У.О. Цмоць. Львів : ЛьДУВС. С. 15.

⁴ Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

не нехтують навіть тим, що залучають до збирання пожертв не лише пригнічених, знедолених, хворих людей, а й дітей, при чому таке залучання часто супроводжується й вчиненням інших кримінальних правопорушень, наприклад незаконне позбавлення волі або викрадення людини, торгівля людьми тощо. Враховуючи це, дослідження правової природи організації жебрацтва дійсно є дуже важливим. Воно може сприяти розробленню більш ефективних стратегій і політик для протидії організованій злочинності, яка використовує жебрацтво як частину своїх злочинних схем. Такі дослідження можуть також допомогти удосконалити законодавство та правопорядок для кращого захисту громадян від цієї небезпеки¹.

А. В. Андрушко в своїх дослідженнях, запропонував кримінологічний портрет особи злочинця, який використовує малолітню дитину для заняття жебрацтвом: це громадянка України (95%), жінка (93%), у віці 30–39 років (43,5%), без будь-якої освіти (43,1%), ніде не працює (100%), не перебуває у шлюбі (79%), раніше не судима (90%), якій притаманні такі негативні риси, як: користолюбство, егоїзм, небажання працювати, безвідповідальність, недалекоглядність, відсталість, вузькість та обмеженість поглядів і життєвих установок, а також вміння переконувати інших, підприємливість тощо. Шляхом узагальнення даних про 120 малолітніх потерпілих, яких використовували для заняття жебрацтвом, науковцем було проаналізовано характерні особливості жертв аналізованого кримінального правопорушення та встановлено, що в абсолютній більшості випадків малолітніх дітей для заняття жебрацтвом використовували їхні батьки: матері (81%) та батьки (3%). Серед інших осіб, винних у цьому кримінальному правопорушенні, є бабусі дітей (9%), співмешканці їхніх матері чи батька (4%), тітки (дядьки), які замінювали дитині батьків (3%)².

Також Г. В. Дан, провівши дослідження зазначила, що понад 53% осіб, які використовували малолітню дитину для заняття жебрацтвом, є представниками ромської національності. Це у свою чергу вимагає

¹ Ільченко С. Ю. (2017). Актуальні питання протидії жебрацтву. *Право і суспільство*. № 3-2. С. 177.

² Андрушко А. В. (2020). Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом: кримінологічна характеристика та основні напрями запобігання. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. С. 287–293.

від науки розробки індивідуально-кримінологічних заходів, які матимуть вузьку спрямованість. Україна не унікальна у тому, що значна частина жебраків є представниками ромської нації, аналогічні проблеми турбують і країни Європейського союзу¹.

Можна констатувати, що значні частина випадків використання малолітньої діти для заняття жебрацтвом, на жаль, залишається латентною. Оскільки, менше уваги приділяється протидії вказаним посяганням і, як наслідок, це не може не позначитися на кількості зареєстрованих випадків вчинення даного кримінального правопорушення. Про це свідчать випадки, коли діти під виглядом «волонтерства» збирають гроші на лікування хворої дитини, а потім, в кінці дня з'являється доросла людина, якій вони передають зібрані за день кошти².

Сфера запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, вимагає від учених вивчення не лише вітчизняного досвіду запобігання такій протравній діяльності, а й аналізу ефективних зарубіжних практик подолання такого негативного явища як жебракування. Саме вивчення вітчизняного досвіду та аналіз ефективних зарубіжних практик дійсно є важливим для розробки ефективних стратегій запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних з використанням малолітніх дітей для жебрацтва. Досвід інших країн може надати цінних уроків та інноваційних підходів, які можуть бути адаптовані та застосовані в умовах України. Деякі країни мають розвинену систему швидкого реагування на ситуації, коли діти опиняються на вулицях. Ця система включає соціальних працівників, поліцію, працівників служби дитячої підтримки, які оперативно реагують на ситуації з дітьми та надають їм допомогу.

У цьому плані може бути корисним досвід Швеції у протидії жебракуванню. Саме у Швеції запроваджено дозвіл на жебракування. Щоб отримати відповідний дозвіл жебраки повинні або звернутися до відділення поліції або заповнити електронну форму онлайн. Вартість дозволу складає 250 шведських крон (еквівалент 23 євро), крім того

¹ Дан Г. В. (2020). Запобігання використанню малолітньої дитини для заняття жебрацтвом в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАВС. Київ. 227 с.

² Жебрацтво під прикриттям. URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/zhebractvo-pid-prikrittyam/>

буде стягуватися адміністративний збір. Заявник повинен мати шведський номер соціального страхування і перебувати на території країни легально. Звісно, що вказаний захід опосередковано стосується жебрацтва малолітніми дітьми, але певним чином його можна екстраполювати в Україні в частині контролю за жебраками і категоричною заборонаю використання малолітніх дітей для заняття жебрацтвом. У зарубіжних країнах по різному підходять до вирішення проблеми запобігання жебрацтву. У тому числі використанню для жебрацтва малолітніх дітей. Наступні приклади також заслуговує уваги. У кримінальному законодавстві Іспанії міститься норма про відповідальність за торгівлю людьми задля заняття жебрацтвом, кримінальне законодавство Болгарії містить норми про відповідальність за самовільне викрадення дитини або утримання чужої дитини шляхом насильства, погрози чи обману з наміром використовувати її для заняття жебрацтвом або змушування її до цієї діяльності¹.

Кримінальне законодавство окремих зарубіжних країн передбачає кримінально-правові норми за втягнення неповнолітніх в жебрацтво та використання малолітніх для заняття жебрацтвом. Так, у статті 253 КК Голландії говориться: «Особа, яка передає іншій особі або залишає під контроль іншої особи дитину молодше 12 років, по відношенню до якої у неї є законні повноваження, при цьому знаючи, що вона буде використана у цілях жебракування, у якості натурщика, пов'язаних з ризиком, або у роботі, небезпечній чи шкідливій для здоров'я, підлягає покаранню...». У частині першій статті 233 КК Іспанії говориться: «Особи, які таємно використали чи надали малолітніх або недієздатних осіб для заняття жебрацтвом, караються...», а у частині другій цієї статті говориться: «Якщо ці дії супроводжувалися торгівлею малолітніми або недієздатними особами, жорстоким з ними поведженням або залякуванням, а також примушуванням до вживання шкідливих для здоров'я речовин, то призначається покарання...»².

Стаття 227-20 КК Франції передбачає, що «пряме підбурювання неповнолітньої особи до заняття жебрацтвом карається 2 роками

¹ Тульчевська М. М. Деякі питання щодо запобігання жебрацтву дітей в Україні. Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання: зб. тез доп. І Всеукр. курсант-студент. наук.-практ. конф. (Харків, 16 черв. 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 149.

² Дан Г. В. (2020). Запобігання використанню малолітньої дитини для заняття жебрацтвом в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАВС. Київ. 227 с.

тюремного ув'язнення і штрафом у розмірі 300 000 франків», а частиною другою цієї статті передбачено, що: «Якщо мова йде про неповнолітню особу у віці до 15 років, злочинна дія, визначена даною статтею, карається 3 роками тюремного ув'язнення і штрафом у розмірі 500 000 франків»¹.

Отже, аналіз доктрини та практики дає змогу констатувати, що основні причини зростання жебрацтва можуть бути пов'язані з різними соціально-політичними та економічними факторами, серед яких варто виділити такі:

- соціально-політичні перетворення: політичні кризи, конфлікти та зміни управління можуть сприяти руйнуванню економічних та соціальних структур, зниженню державної підтримки і послуг для вразливих груп населення, зокрема дітей;
- знецінення інституту сім'ї: розпад сімей, батьківські конфлікти, насильство вдома можуть призвести до бездоглядності дітей і зростання кількості бездомних дітей;
- втрата фундаментальних цінностей: зміни в культурі і ціннісних орієнтаціях суспільства можуть призвести до втрати уваги до питань допомоги вразливим групам і зменшення соціальної відповідальності;
- економічні проблеми: економічна нестабільність, безробіття і недостатність соціальних програм можуть призвести до того, що сім'ї не можуть забезпечити своїм дітям належні умови життя;
- система допомоги: недостатність або неефективність системи соціальної допомоги може призвести до того, що діти втрачають захист і опіку;
- комерціалізація та експлуатація: висока безробіття та економічна вразливість можуть призвести до того, що діти стають жертвами комерційної та кримінальної експлуатації, включаючи дитячу працю, трафікінг та інші форми зловживання;
- брак доступу до освіти та послуг: недостатність доступу до якісної освіти, медичної допомоги та інших послуг може

¹ Семчук Н. О. (2011). Суб'єкт та суб'єктивна сторона залучення неповнолітніх до заняття жебрацтвом за законодавством України та деяких зарубіжних країн. Вісник Академії адвокатури України. № 2(21). С. 115.

призвести до негативних наслідків для дітей і зростання їхньої бездоглядності.

Ці фактори можуть взаємодіяти та посилювати один одного, що призводить до складних проблем бездомності та жебрацтва, зокрема серед дітей. Однак важливо пам'ятати, що кожна ситуація може бути унікальною і вимагає комплексного підходу для вирішення.

IV. ВИСНОВКИ

Враховуючи шкоду, яка завдається кримінальними правопорушеннями з використанням малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, їх вивчення має наукову та практичну значущість, особливо з метою розробки програм профілактики, спрямованих на захист дітей вразливих груп від втягнення в жебрацтво та протиправну діяльність. Подальше вдосконалення діяльності органів, які здійснюють боротьбу з використанням малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, неможливе без створення правової бази для виявлення та усунення причин та умов цього виду кримінальних правопорушень, а також подолання бідності у Україні. Ці заходи можуть включати соціальні кампанії, просвіту та навчання дітей навичкам, що допоможуть їм уникнути цієї небезпеки.

Важливо включити громадські організації, неприбуткові організації та місцеві ініціативи в боротьбу з дитячим бродяжництвом і жебрацтвом. Це допоможе залучити широкий коло людей до роботи над цією проблемою та забезпечить більші можливості для успішного впровадження відповідних запобіжних програм.

Обмін досвідом і співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами можуть сприяти розробці спільних підходів та координації зусиль у боротьбі з дитячим бродяжництвом та жебрацтвом на глобальному рівні.

Реалізація цих практик та уроків у контексті української дійсності може допомогти ефективніше забезпечити захист дітей від небезпечних ситуацій та зберегти їхнє фізичне та психологічне здоров'я.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андрусишин Р.М. (2022). Захист прав дітей на окупованих територіях: українські реалії. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 3 черв. 2022 р.) / упор.: Л.В. Павлик, У.О. Цмоць. Львів : ЛьДУВС. С. 15–17.
2. Андрушко А.В. (2020). Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом: кримінологічна характеристика та основні напрями запобігання. Юридичний науковий електронний журнал. № 2. С. 287–293.
3. Баннікова К. (2023). Феномен соціальної адаптації вимушених українських мігрантів у країнах східної Європи: деякі моделі, механізми регулювання. *Migration & Law*. Vol. 3 (issues 1-2). С. 28–41.
4. Веселовська Н.О. (2021). Кримінологічна характеристика та запобігання втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / МАУП. Київ. 20 с.
5. Вимушена міграція: до яких міст і країн довелося виїхати українцям через війну. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220331-vymushena-migracziya-do-yakyh-mist-i-krayin-dovelosya-vyihaty-ukrayinczyam-cherez-vijnu/>
6. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня — 10 червня 2022 р.). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznia-10-chervnya-2022/>
7. Волкова Ю.А. (2022). Протидія трафікінгу в умовах воєнного стану, Особливості протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного стану. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 3 черв. 2022 р.) / упор.: Л.В. Павлик, У.О. Цмоць. Львів : ЛьДУВС. С. 53–57.
8. Дан Г.В. (2020). Запобігання використанню малолітньої дитини для заняття жебрацтвом в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАВС. Київ. 227 с.
9. Діти, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації — ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation>
10. Дитяче жебракування: хто за цим стоїть, куди йдуть гроші і що робити, якщо стали свідком експлуатації. URL: <https://tsn.ua/exclusive/dityache-zhebrakuvannya-hto-zacim-stoyit-kudi-ydut-groshi-i-scho-robiti-yakscho-stali-svidkom-eksploataciyi-2171713.html>
11. Жебрацтво під прикриттям. URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/zhebractvo-pid-prikrittyam/>
12. Льченко С.Ю. (2017). Актуальні питання протидії жебрацтву. Право і суспільство. № 3-2. С. 176–180.
13. Кабакчей І.А. (2022). Відмежування «використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» від «втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» у кримінальному законодавстві України. Захист прав дитини в умовах військової агресії: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23 черв. 2022 р.). Одеса: Вид-во «Юридика». С. 117–120.
14. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
15. Мовчан А.В. (2022). Особливості протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного стану. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану: матер. Міжнар.

- наук.-практ. конф. (Львів, 3 черв. 2022 р.) / упор.: Л.В. Павлик, УО. Цмоць. Львів : ЛьДУВС. С. 129–134.
16. Протидія торгівлі людьми. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/protidiya-torgivli-lyudmi>
 17. Семчук Н.О. (2011). Суб'єкт та суб'єктивна сторона залучення неповнолітніх до заняття жебрацтвом за законодавством України та деяких зарубіжних країн. Вісник Академії адвокатури України. № 2(21). С. 113–118.
 18. Скільки українських дітей депортовано в Росію: Зеленський розкрив моторошні дані. URL: <https://www.unian.ua/society/skilki-ukrajinskih-ditey-deportovano-v-rosiyu-zelenskiy-rozkriv-motoroshni-dani-12255303.html>
 19. Сучасне рабство: як повномасштабна війна вплинула на торгівлю людьми в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/04/4/253645/>
 20. Тульчевська М.М. (2017). Деякі питання щодо запобігання жебрацтву дітей в Україні. Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання: зб. тез доп. І Всеукр. курсант-студент. наук.-практ. конф. (Харків, 16 черв. 2017 р.). Харків: ХНУВС. С. 147–151.
 21. Федунь Н.І. (2022). Торгівля людьми та незаконна міграція в Україні. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 3 черв. 2022 р.) / упор.: Л.В. Павлик, УО. Цмоць. Львів: ЛьДУВС. С. 187–191.
 22. 30 липня — Всесвітній день протидії торгівлі людьми. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=127971>

REFERENCES

1. Andrusyshyn R.M. (2022). Zakhyst prav ditey na okupovanykh terytoriyakh: ukrayinski realiyyi [Protection of children's rights in the occupied territories: Ukrainian realities]. *Derzhavna polityka shchodo protydyi torhivli lyudmy i nezakonnii mihratsiyyi v umovakh voyennoho abo nadzvychaynoho stanu* [State policy on combating human trafficking and illegal migration in conditions of war or emergency]: mater. Intern. science and practice conf. (Lviv, June 3, 2022). Lviv: LDUVS. pp. 15–17. [in Ukraine]
2. Andrushko A.V. (2020). Vykorystannya malolitn'oyi dytyny dlya zanyattya zhebratstvom: kryminolohichna kharakterystyka ta osnovni napryamy zapobihannya [Using an underage child for begging: criminological characteristics and main areas of prevention]. *Legal scientific electronic journal*. No 2. pp. 287–293. [in Ukraine]
3. Bannikova K. (2023). Fenomen sotsial'noyi adaptatsiyyi vymushenykh ukrayins'kykh mihrantiv u krayinakh skhidnoyi Yevropy: deyaki modeli, mekhanizmy rehulyuvannya [The phenomenon of social adaptation of forced Ukrainian migrants in Eastern European countries: some models, regulatory mechanisms]. *Migration & Law*. Vol. 3 (issues 1-2). pp. 28–41. [in Ukraine]
4. Veselovska N.O. (2021). Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannya vtyahennnyu nepovnolitnikh u protypravnu diyalnist [Criminological characteristics and prevention of involvement of minors in illegal activities]: PhD thesis: spec. 12.00.08 / MAUP. Kyiv. 20 p. [in Ukraine]
5. Vymushena mihratsiya: do yakykh mist i krayin dovelosya vyyikhaty ukrayintsyam cherez viynu [Forced migration: to which cities and countries Ukrainians had to leave because of the war]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220331-vymushena-migracziya-do-yakyh-mist-i-krayin-dovelosya-vyyihaty-ukrayinczyam-cherez-vijnu/> [in Ukraine]

6. Vymushena mihratsiya i viyna v Ukraini (24 bereznya — 10 chervnya 2022 r.) [Forced migration and war in Ukraine (March 24 — June 10, 2022)]. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-chervnya-2022/> [in Ukraine]
7. Volkova Yu.A. (2022). Protydiya trafikinhу v umovakh voyennoho stanu, Osoblyvosti protydyi torhivli lyudmy i nezakonny mihratsiyi v umovakh voyennoho stanu [Anti-trafficking under martial law, Features of anti-trafficking and illegal migration under martial law]. *Derzhavna polityka shchodo protydyi torhivli lyudmy i nezakonny mihratsiyi v umovakh voyennoho abo nadzvychaynoho stanu* [State policy on combating human trafficking and illegal migration in conditions of war or emergency]: mater. Intern. science and practice conf. (Lviv, June 3, 2022). Lviv: LDUVS. pp. 53–57. [in Ukraine]
8. Dan G.V. (2020). Zapobihannya vykorystannу malolitnoyi dytyny dlya zanyattya zhebratstvom v Ukraini [Prevention of the use of minor children for begging in Ukraine]: PhD thesis: spec. 12.00.08 / NAVS. Kyiv. 227 p. [in Ukraine]
9. Dity, yaki tikayut vid viyny v Ukraini, narazhayutsya na pidvyshcheny ryzyk torhivli lyudmy ta ekspluatatsiyi — YNISEF [Children fleeing war in Ukraine are at increased risk of trafficking and exploitation — UNICEF]. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation> [in Ukraine]
10. Dytyache zhebrakuvannya: khto za tsym stoyit, kudy ydut hroshi i shcho robyty, yakshcho staly svidkom ekspluatatsiyi [Child begging: who is behind it, where does the money go and what to do if you witness exploitation]. URL: <https://tsn.ua/exclusive/dytyache-zhebrakuvannya-hto-za-cim-stoyit-kudy-ydut-groshi-i-scho-robiti-yakscho-stali-svidkom-ekspluatatsiyi-2171713.html> [in Ukraine]
11. Zhebratstvo pid prykryttam [Begging under cover]. URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/zhebratstvo-pid-prikryttam/> [in Ukraine]
12. Ilchenko S.Yu. (2017). Aktualni pytannya protydyi zhebratstvu [Actual issues of combating begging]. *Law and society*. No 3-2. pp. 176–180. [in Ukraine]
13. Kabakchei I.A. (2022). Vidmezhuвання «vykorystannya malolitnoyi dytyny dlya zanyattya zhebratstvom» vid «vtyahnennya nepovnolitnikh u protypravnu diyalnist» u kryminalnomu zakonodavstvi Ukrainy [Separation of «using a minor child for begging» from «involvement of minors in illegal activities» in the criminal legislation of Ukraine]. *Zakhyst prav dytyny v umovakh viys'kovoyi ahresiyi* [Protection of children's rights in conditions of military aggression]: mater. Intern. science and practice conf. (Odesa, June 23, 2022). Odesa: Yurydyka Publishing House. pp. 117–120. [in Ukraine]
14. Criminal Code of Ukraine: Code of Ukraine of 05.04.2001 No 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukraine]
15. Movchan A.V. (2022). Osoblyvosti protydyi torhivli lyud'my i nezakonny mihratsiyi v umovakh voyennoho stanu [Peculiarities of combating human trafficking and illegal migration under martial law]. *Derzhavna polityka shchodo protydyi torhivli lyud'my i nezakonny mihratsiyi v umovakh voyennoho abo nadzvychaynoho stanu* [State policy on combating human trafficking and illegal migration in conditions of war or emergency]: mater. Intern. science and practice conf. (Lviv, June 3, 2022). Lviv: LDUVS. pp. 129–134 [in Ukraine]
16. Protydiya torhivlya lyudmy [Anti-human trafficking]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/protidiya-torgivli-lyudmi> [in Ukraine]
17. Semchuk N.O. (2011). Subyekt ta subyektivna storona zaluchennya nepovnolitnikh do zanyattya zhebratstvom za zakonodavstvom Ukrainy ta deyakyykh zarubizhnykh krayin

- [The subject and the subjective side of the involvement of minors in begging according to the legislation of Ukraine and some foreign countries]. *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*. No 2(21). pp. 113–118. [in Ukraine]
18. Skilky ukrayinskykh ditey deportovano v Rosiyu: Zelenskyi rozkryv motoroshni dani [How many Ukrainian children have been deported to Russia: Zelenskyi disclosed the scary data]. URL: <https://www.unian.ua/society/skilki-ukrajinskih-ditey-deportovano-v-rosiyu-zelenskiy-rozkryv-motoroshni-dani-12255303.html> [in Ukraine]
19. Suchasne rabstvo: yak povnomasshtabna viyna vplynula na torhivlyu lyudmy v Ukraini [Modern Slavery: How Full-Scale War Affected Human Trafficking in Ukraine]. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/04/4/253645/> [in Ukraine]
20. Tulchevska M.M. (2017). Deyaki pytannya shchodo zapobihannya zhebratstvu ditey v Ukraini [Some questions regarding the prevention of child begging in Ukraine]. *Universytetski kryminalno-pravovi ta kryminolohichni chytannya* [University criminal law and criminological readings]: coll. theses add. I science and practice conf. (Kharkiv, June 16, 2017). Kharkiv: KhNUVS. pp. 147–151. [in Ukraine]
21. Fedun N.I. (2022). Torhivlya lyudmy ta nezakonna mihratsiya v Ukraini [Human trafficking and illegal migration in Ukraine]. *Derzhavna polityka shchodo protydyi torhivli lyud'my i nezakonny mihratsiyi v umovakh voyennoho abo nadzvychaynoho stanu* [State policy on combating human trafficking and illegal migration in conditions of war or emergency]: mater. Intern. science and practice conf. (Lviv, June 3, 2022). Lviv: LDUVS. pp. 187–191. [in Ukraine]
22. 30 lypnya — Vsesvitniy den protydyi torhivli lyudmy [July 30 is World Day Against Human Trafficking]. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=127971> [in Ukraine]